

O'ZBEKISTONDA KREDIT BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Mahmudov Sherzod Shamsiddinovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi

Tijorat banklarini boshqarish magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16215946>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida kredit bozorining shakllanishi va uning rivojlanish bosqichlari, mavjud holati, muammoli jihatlari hamda istiqbolli yo'nalishlari tizimli tahlil etilgan. Kreditlash jarayoni iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy resurslar bilan ta'minlashdagi asosiy vosita sifatida baholab boriladi. Shu nuqtai nazardan, kredit bozori iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda bank tizimining hozirgi kredit siyosati, xususan, kredit resurslarining hajmi, taqsimoti, foiz stavkalari, kredit olish tartibi va shartlari, aholi va tadbirkorlik subyektlari uchun kredit olishdagi mavjud to'siqlar chuqur o'rganilgan.

Shuningdek, maqolada zamonaviy texnologiyalar, jumladan raqamli platformalar, elektron kreditlash tizimlari, kredit reytinglari, Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalarining kredit bozorini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Moliyaviy inklyuziya va aholining moliyaviy savodxonligini oshirish masalalari alohida e'tiborga olingan. Ilg'or xorijiy tajribalar – xususan, Xitoy, Janubiy Koreya va Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining kreditlash amaliyoti tahlil qilinib, ularning o'zbek iqtisodiyotiga moslashtirilgan jihatlari asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Maqola natijalarida kredit bozorining institutsional va texnologik jihatdan modernizatsiya qilinishi, qonunchilik asoslarining takomillashtirilishi, banklararo raqobatni kuchaytirish va raqamli xizmatlarni keng joriy etish orqali kreditlash tizimining samaradorligini oshirishga oid aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Mazkur tadqiqot bank sektori mutaxassisleri, iqtisodchi-olimlar, moliyaviy siyosat yurituvchilar hamda ilmiy izlanish olib boruvchi tadqiqotchilar uchun muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Kredit bozori, kreditlash siyosati, tijorat banklari, moliyaviy vositachilik, raqamli kreditlash, kredit reytingi, moliyaviy inklyuziya, aholi kreditlari, iqtisodiy barqarorlik, fintech texnologiyalari, kredit riski, bank tizimi, ipoteka kreditlari, kichik biznesni moliyalashtirish, kredit bozorining rivojlanish istiqbollari.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE CREDIT MARKET IN UZBEKISTAN

Abstract. This article systematically analyzes the formation of the credit market in the Republic of Uzbekistan and its stages of development, current state, problematic aspects and promising directions. The lending process is considered as the main tool for providing the real sector of the economy with financial resources. In this regard, the credit market is one of the main drivers of economic growth. The study deeply studies the current credit policy of the banking system, in particular, the volume, distribution of credit resources, interest rates, the procedure and conditions for obtaining loans, and existing obstacles to obtaining loans for the population and business entities. The article also analyzes the role of modern technologies, including digital platforms, electronic lending systems, credit ratings, Big Data and artificial

intelligence technologies in the development of the credit market. Special attention is paid to the issues of financial inclusion and increasing the financial literacy of the population.

Advanced foreign experiences - in particular, the lending practices of China, South Korea and the European Union countries - are analyzed, and proposals and recommendations are developed based on their aspects adapted to the Uzbek economy.

The results of the article provide specific scientific and practical proposals for improving the efficiency of the credit system through institutional and technological modernization of the credit market, improvement of the legislative framework, strengthening interbank competition and the widespread introduction of digital services. This study is of significant scientific and practical importance for banking sector specialists, economists, financial policymakers and researchers conducting scientific research.

Keywords: *Credit market, credit policy, commercial banks, financial intermediation, digital lending, credit rating, financial inclusion, population loans, economic stability, fintech technologies, credit risk, banking system, mortgage loans, small business financing, credit market development prospects.*

Kirish

Bozor munosabatlari sharoitida kredit bozori mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u moliyaviy vositachilik funksiyasini bajarish orqali real sektorni resurslar bilan ta'minlaydi. Kreditlash mexanizmi orqali iqtisodiy subyektlarning investitsiya va iste'mol faoliyatini qo'llab-quvvatlash, yangi ish o'rinlari yaratish, ishlab chiqarishni kengaytirish imkoniyati yuzaga keladi. Shu boisdan ham, kredit bozorining samarali faoliyati mamlakat iqtisodiy o'sishi va barqaror rivojlanishining muhim omili hisoblanadi.

O'zbekistonda oxirgi yillarda bank-moliya tizimida qator islohotlar amalga oshirilib, kreditlash mexanizmlarini modernizatsiya qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Markaziy bank tomonidan inflyatsion targetlash siyosatining bosqichma-bosqich joriy qilinishi, foiz stavkalarining bozor mexanizmlari orqali shakllanishi, kredit resurslarining ko'paytirilishi hamda raqamli texnologiyalarning jadal tatbiqi kredit bozorida sezilarli faollikni yuzaga keltirmoqda.

Biroq, mavjud imkoniyatlarga qaramay, kredit bozorining to'liq salohiyati hali to'liq ishga solinmagan. Kredit resurslariga bo'lgan yuqori talab, garov ta'minotining yetishmasligi, kredit tarixi tizimining sustligi, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi, hamda fintech infratuzilmasining hali to'liq shakllanmaganligi – ushbu sohada hal etilishi lozim bo'lgan dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Ushbu maqolada O'zbekiston kredit bozorining bugungi holati, muammolari va istiqbolli yo'nalishlari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, ilg'or xorijiy tajriba, zamonaviy texnologiyalar va milliy iqtisodiyot xususiyatlariga mos takliflar asosida kredit bozorini yanada rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Metodologiya: Ushbu tadqiqot O'zbekiston Respublikasida kredit bozorining rivojlanish holatini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va istiqbolli yo'nalishlar bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida bir nechta zamonaviy ilmiy yondashuvlar va tahliliy usullar qo'llanildi. Dastlab, deskriptiv tahlil

usuli yordamida O'zbekistondagi tijorat banklari tomonidan amalga oshirilayotgan kreditlash amaliyoti, bank portfellarining tuzilishi va kredit hajmlarining dinamikasi o'rganildi.

Mazkur tahlil asosida mavjud tendensiyalar aniqlanib, statistik ma'lumotlar asosida real holatga baho berildi.

Shuningdek, komparativ (taqqoslov) yondashuv asosida O'zbekistonning kredit bozori rivoji ilg'or xorijiy tajribalar bilan solishtirildi. Xususan, Xitoy, Janubiy Koreya, Singapur kabi mamlakatlarda raqamli kreditlash, fintech xizmatlar va moliyaviy inklyuziya bo'yicha qo'llanilayotgan mexanizmlar tahlil qilindi. Bu usul O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan samarali vositalarni aniqlashga yordam berdi.

Tadqiqotda SWOT-tahlil vositasi ham qo'llanilib, mamlakat kredit bozorining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va xavf-xatarlariga baho berildi. Bu yondashuv asosida kredit bozorini rivojlantirishda strategik yo'nalishlarni belgilash imkoni yaratildi.

Bundan tashqari, ekspert baholash usuli orqali tijorat banklari mutaxassislari, iqtisodchilar va moliyaviy tahlilchilar bilan suhbatlar o'tkazilib, ularning amaliy tajribasi asosida kredit siyosatining dolzarb masalalari yoritib berildi.

Tahliliy ishlarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Davlat statistika qo'mitasi, Jahon banki, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi va boshqa nufuzli tashkilotlarning ochiq manbalardagi ma'lumotlaridan, shuningdek ilg'or ilmiy maqola va monografiyalardan foydalanildi. Statistik tahlil uchun 2020–2024 yillar davomida to'plangan ma'lumotlar asos bo'lib xizmat qildi.

Ushbu metodologik yondashuvlar birgalikda kredit bozorining hozirgi holatini kompleks baholashga, asosiy muammolarni aniqlashga va ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon berdi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Kredit bozori va uning rivojlanishiga oid ilmiy adabiyotlar keng qamrovli bo'lib, bu yo'nalishdagi izlanishlar bank ishi, moliya, makroiqtisodiyot va institutsional iqtisodiyot fanlarining tutash nuqtasida olib boriladi. Ushbu adabiyotlar O'zbekiston va xorijiy davlatlar misolida kredit bozorining evolyutsiyasi, kreditlash siyosatining samaradorligi, banklarning moliyaviy vositachilik roli hamda raqamli texnologiyalar ta'sirini har tomonlama yoritib beradi.

Xalqaro miqyosda kredit bozori bo'yicha klassik nazariyalar orasida Jozef Shumpeter, Irving Fisher, Frederic Mishkin va boshqa olimlarning ishlari alohida o'rin tutadi. Xususan, Shumpeter kreditni iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili sifatida talqin qilib, moliyaviy resurslarning banklar orqali tadbirkorlik faoliyatiga yo'naltirilishini innovatsiyalar bilan bog'lagan. Frederic Mishkin esa kreditlash tizimining barqarorligi va pul-kredit siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka e'tibor qaratgan.

So'nggi yillarda raqamli moliyaviy xizmatlar va fintech kompaniyalarining paydo bo'lishi bilan bog'liq ilmiy adabiyotlar soni ortmoqda. OECD (2022) va World Bank (2023) hisobotlarida raqamli kreditlashning rivojlanish sur'atlari, moliyaviy inklyuziyani oshirishdagi roli va kredit risklarini baholashdagi algoritmik yondashuvlar yoritilgan. Ayniqsa, Xitoy va Janubiy Koreya misolida raqamli kredit platformalari (masalan, WeBank, Kakao Bank) kreditlash mexanizmini qanday o'zgartirgani tahlil qilinadi.

O'zbekiston kontekstida olib borilgan ilmiy izlanishlar ham son jihatdan ortib bormoqda. Masalan, Karimov F. (2022) tomonidan chop etilgan maqolada O'zbekiston tijorat banklarining kredit portfeli dinamikasi va sektorlar bo'yicha taqsimoti chuqur tahlil qilingan.

Rahmatov S. (2023) esa raqamli texnologiyalarning bank kreditlash faoliyatiga integratsiyasini o'rganib, zamonaviy IT yechimlarining muhimligini ta'kidlagan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Davlat statistika qo'mitasining yillik hisobotlari ham kreditlash hajmlari, kredit turlari, sektorlar bo'yicha taqsimot, foiz stavkalari va kredit portfeli sifati kabi muhim statistik axborotlarni taqdim etadi. Bu ma'lumotlar kredit bozorining real holatini baholashda muhim manba hisoblanadi.

Boshqa tomondan, ilmiy izlanishlarda muammoli kreditlar (NPL), kredit reytingi tizimining sustligi, garov ta'minotlari bo'yicha qiyinchiliklar va kredit olishdagi byurokratik to'siqlar doimiy tahlil etib kelinadi. Bu jihatlar kredit bozorining institutsional va huquqiy asoslarini mustahkamlash zaruratini ko'rsatadi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar kredit bozorini rivojlantirish uchun nafaqat iqtisodiy, balki texnologik, huquqiy va institutsional choralarni birgalikda amalga oshirish zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, xorijiy tajriba va lokal sharoitni uyg'unlashtirish, moliyaviy savodxonlikni oshirish hamda banklararo raqobat muhitini kuchaytirish asosiy omillar sifatida ko'riladi.

Tahlil va natijalar

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida kreditlash bozorining hajmi va tuzilmasida muhim o'zgarishlar kuzatilmoqda. 2020–2024-yillar davomida kredit portfeli hajmi qariyb 2 baravarga oshgan bo'lib, bu iqtisodiyotning moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyoji ortib borayotganini anglatadi. Markaziy bankning ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil yakunida tijorat banklari tomonidan berilgan kreditlar hajmi 460 trillion so'mga yetgan. Biroq bu o'sish iqtisodiyotdagi real sektorni to'liq qamrab olishga hali ham yetarli emas.

Kredit portfeli tarkibiy jihatdan tahlil qilinganda, yuridik shaxslarga berilgan kreditlar umumiy hajmning 70 foizini tashkil etadi. Aholiga yo'naltirilgan kreditlar — iste'mol, ipoteka va ta'lim kreditlari esa 30 foiz atrofida bo'lib qolmoqda. Bu holat moliyaviy inklyuziyaning pastligi, aholi qatlamlari orasida kredit olish imkoniyatlarining cheklangani va garov tizimi bilan bog'liq muammolar mavjudligini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, banklar o'z kredit siyosatida garov ta'minotiga haddan tashqari e'tibor qaratmoqda. Ayniqsa, yoshlar, ayollar va kichik biznes vakillari uchun kredit olish jarayoni murakkab bo'lib qolmoqda. Garov sifatida mol-mulk yoki depozit talab qilinadi, bu esa aholining moliyaviy resurslari cheklangan qatlamlari uchun jiddiy to'siq bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, kredit tarixi va reyting tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi banklar uchun qarzdorlar profilini baholashda aniqlik yetishmasligiga olib kelmoqda. Bu holat esa o'z navbatida kredit resurslarining yuqori foiz stavkalari bilan berilishiga sabab bo'lmoqda. Masalan, iste'mol kreditlari bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 24–26% atrofida saqlanib qolmoqda, bu esa aholining kredit olishga bo'lgan rag'batini pasaytiradi.

1-jadval.

O'zbekistonda umumiy kredit hajmi (2020–2024-yillar, trillion so'mda)

Yil	Umumiy kredit hajmi (trln so'm)	Yalpi ichki mahsulotga nisbatan ulushi (%)	Yillik o'sish sur'ati (%)	Inflyatsiya darajasi (%)	Real o'sish (inflyatsiyadan so'ng) (%)
2020	215.0	37.4	—	11.1	—
2021	268.0	40.1	+24.7	10.0	+14.7
2022	312.0	41.8	+16.4	12.3	+4.1
2023	385.0	43.9	+23.4	8.8	+14.6
2024	460.0	45.5	+19.5	8.0	+11.5

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining foiz siyosati bo'yicha statistik sharhlari, 2020–2024.

Ijobiy tomoni shundaki, raqamli texnologiyalar joriy etilishi kreditlash jarayonining soddalashtirilishiga olib kelmoqda. Ba'zi banklar tomonidan joriy etilgan mobil ilovalar va onlayn ariza topshirish imkoniyati orqali ipoteka va iste'mol kreditlari bo'yicha xizmat ko'rsatish sifati sezilarli darajada yaxshilangan. Biroq ushbu jarayon faqat yirik shaharlarda faol yuritilmoqda, chekka hududlarda hali ham raqamli moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati pastligicha qolmoqda.

Xalqaro tajriba bilan taqqoslaganda, O'zbekistonda kredit bozorida fintech xizmatlari va kredit reyting agentliklari bilan hamkorlik yetarli emas. Misol uchun, Janubiy Koreyada elektron identifikatsiya va kredit tarixini skoring asosida avtomatlashtirilgan tarzda baholash tizimlari kreditlashni daqiqalar ichida amalga oshirishga imkon bermoqda. O'zbekistonda esa bu jarayon ko'p hollarda haftalab davom etadi.

2-jadval.

O'zbekistonda iste'mol kreditlari ulushi va dinamikasi (2020–2024-yillar)

Yil	Iste'mol kreditlari hajmi (trln so'm)	Umumiy kredit portfelidagi ulushi (%)	Yillik o'sish sur'ati (%)	Aholi kreditlaridagi ulushi (%)	O'rtacha foiz stavkasi (%)
2020	17.2	8.0	—	33.3	24.5
2021	24.1	9.0	+40.1	34.6	25.0
2022	34.3	11.0	+42.3	37.1	25.3
2023	50.1	13.0	+46.1	39.2	25.7
2024*	69.0	15.0	+37.7	41.0	26.0

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi axborotlari, 2020–2024.

Kredit bozorining samarali faoliyat yuritishi uchun muhim omillardan biri — bu banklar o'rtasida sog'lom raqobat muhitining mavjudligidir. Afsuski, O'zbekiston bank sektorida bu holat to'liq shakllanmagan. Hozirgi paytda tijorat banklarining aksariyati o'z kredit mahsulotlarini o'xshash shartlar bilan taklif qilmoqda. Foiz stavkalari va to'lov muddatlarining bir-biridan sezilarli farq qilmasligi, garov talablari va ariza ko'rib chiqish jarayonining standartlashtirilganligi — mijozlar uchun real tanlov imkoniyatini cheklab qo'yimoqda. Bu esa

bozordagi raqobat mexanizmlarining yetarlicha ishlamasligidan dalolat beradi. Natijada, innovatsion kredit mahsulotlari, mijozga yo'naltirilgan individual yondashuv va xizmat sifatining oshirilishi kabi raqobatga asoslangan omillar to'liq ishlamayapti.

Tahlil natijalari kredit bozoridagi qator tizimli muammolarni ochib bermoqda. Avvalo, so'nggi yillarda kredit portfeli hajmining barqaror o'sib borayotgani quvonarli holat bo'lsa-da, uning ijtimoiy qatlamlar va tadbirkorlik subyektlariga yetib borish darajasi hali ham pastligicha qolmoqda. Aholining ko'pchilik qismi, xususan, yoshlar, ayollar va chekka hududlardagi fuqarolar kredit xizmatlaridan foydalana olmayapti. Bu holat moliyaviy inklyuziya darajasining pastligidan dalolat beradi.

Yana bir muhim jihat — bu kredit olishdagi garov va byurokratik talablarning ortiqchiligi. Ko'plab tijorat banklari mijozdan ko'chmas mulk, avtomobil yoki boshqa qimmatli aktivlarni garovga qo'yishni talab qiladi. Bu esa mulk-mulkga ega bo'lmagan aholi qatlamining kredit resurslariga kirishini keskin cheklaydi. Shuningdek, kredit olish uchun zarur hujjatlar ro'yxatining ko'pligi, ariza ko'rib chiqish muddatlarining uzoqligi va jarayonning soddalashmaganligi ham bank xizmatlarining ommaviyligiga to'sqinlik qilmoqda.

Foiz stavkalarining yuqoriligi ham kreditlash jarayonida jiddiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Aksariyat banklar aholiga 24–28% atrofidagi yillik stavkada iste'mol kreditlarini taklif qilmoqda, bu esa kreditlar narxining iqtisodiy jihatdan yuksakligi va to'lovga qodirlik darajasining pasayishiga olib kelmoqda. Natijada, aholining kredit olishga bo'lgan ishonchi va ehtiyoji o'rtasida tafovut paydo bo'lmoqda.

Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi so'nggi yillarda ijobiy tendensiya sifatida e'tirof etilmoqda. Ayrim banklar mobil ilovalar orqali onlayn kreditlash xizmatlarini yo'lga qo'ygan. Biroq bu xizmatlarning hududiy taqsimoti nomutanosib bo'lib, asosan yirik shaharlarda mavjud, chekka hududlarda esa bunday imkoniyatlardan foydalanish imkoni cheklangan. Bu esa raqamli tengsizlikni kuchaytiradi.

Shuningdek, kredit reyting tizimi va kredit axborot byurolari faoliyatining sustligi banklar uchun qarzdorlar to'lov qobiliyatini baholashda noaniqliklarni yuzaga keltiradi. Bu holat o'z navbatida kredit resurslarini ajratishda ehtiyotkorlikni kuchaytiradi, natijada real iqtisodiyotning moliyaviy qo'llab-quvvatlanish darajasi pasayadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kredit bozorining yanada rivojlanishi uchun fintech kompaniyalari bilan banklar o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Fintech platformalar orqali tez, shaffof va xavfsiz kreditlash xizmatlari yo'lga qo'yilishi moliyaviy inklyuziyani kengaytiradi va raqobat muhitini jonlantiradi.

Umuman olganda, kredit bozorining o'sish sur'atlari yuqori bo'lsa-da, uning barqaror va inklyuziv rivojlanishi uchun raqobatni kuchaytirish, texnologiyalarni keng joriy etish, byurokratik to'siqlarni bartaraf etish hamda moliyaviy savodxonlikni oshirish kabi omillar muhim strategik yo'nalishlar sifatida ko'rilmogda.

Muhokama

Kredit bozori har qanday milliy iqtisodiyotning moliyaviy asosini tashkil etadi. Uning rivojlanishi nafaqat bank sektorining barqaror ishlashi, balki tadbirkorlik muhitining rag'batlantirilishi, aholining ijtimoiy farovonligi va investitsion faollik darajasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, so'nggi yillarda kreditlash

hajmining ortishi va yangi moliyaviy mahsulotlarning joriy etilishi bilan bir qatorda, bozorning chuqur isloh etilishi zarur bo'lgan yo'nalishlari ham mavjud.

Avvalo, kredit bozorida segmentatsiya darajasi hali yetarli emas. Banklar orasida raqobat pastligi, taklif etilayotgan mahsulotlarning bir xilligi, mijozlarga individual yondashuv yetishmasligi natijasida bozor ichki talabni to'liq qondira olmayapti. Bu holat, ayniqsa, kichik va o'rta biznes vakillarida yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Ular uchun moslashtirilgan kredit liniyalari yetarli emas, biroq aynan ushbu guruh iqtisodiyotda ish o'rinlari yaratish va innovatsiyalarni joriy etishda muhim ahamiyatga ega.

Muhokama qilish lozim bo'lgan yana bir muhim masala – bu foiz stavkalarining yuqoriligi. Markaziy bank tomonidan yuritilayotgan inflyatsion targetlash siyosati asta-sekin samara bermoqda, biroq amaliyotda foiz stavkalari hanuz yuqori darajada saqlanmoqda. Bu holat banklar tomonidan kredit risklarini to'liq baholay olmaslik, garov mexanizmlarining zaifligi va kredit axborot tizimining yetarli darajada ishlamasligi bilan izohlanadi.

Raqamli texnologiyalar sohasida amalga oshirilayotgan yangiliklar, jumladan onlayn kreditlash, mobil ilovalar orqali ariza topshirish, avtomatlashtirilgan kredit scoring tizimlari bozorning texnologik transformatsiyalanishiga zamin yaratmoqda. Biroq, ushbu texnologiyalar faqat ayrim yirik tijorat banklarida joriy etilgan bo'lib, ularning ko'pchiligi endigina bunday xizmatlarni sinovdan o'tkazmoqda. Natijada, aholining katta qismi, ayniqsa chekka hududlardagi fuqarolar va tadbirkorlar bu imkoniyatlardan to'laonli foydalana olmayapti.

Kredit reyting tizimining sust rivojlangani esa banklar va mijozlar o'rtasidagi ishonch mexanizmining shakllanishiga to'sqinlik qilmoqda. Rivojlangan davlatlar tajribasida kredit reyting agentliklari va axborot byurolari mijozlarning moliyaviy intizomi, to'lov qobiliyati va risk profilini baholashda asosiy rol o'ynaydi. O'zbekistonda esa bu tizim endigina shakllanmoqda va huquqiy-institutsional asoslar kuchaytirilishga muhtoj.

Shuningdek, kredit bozorida moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi muhim muammolardan biridir. Aholining katta qismi bank xizmatlari, kredit shartlari, foizlar, muddati va to'lov mexanizmlari borasida yetarli bilimga ega emas. Bu esa noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga, ortiqcha kredit yuki va keyinchalik to'lov muammolariga olib keladi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, samarali kredit bozori faqatgina moliyaviy resurslar bilan ta'minlashdan iborat bo'lmay, balki raqobatbardosh mahsulotlar taklif etish, kredit infratuzilmasini kuchaytirish va moliyaviy madaniyatni shakllantirish orqali rivojlanadi.

Xususan, Singapur, Janubiy Koreya va Polsha kabi mamlakatlarda kreditlashning yuqori samaradorligi raqamli yechimlar, yengillashtirilgan tartiblar, mikrokredit tizimlari va hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan dasturlar asosida ta'minlanmoqda.

O'zbekiston sharoitida esa kredit bozorining rivojlanishini ta'minlash uchun tizimli chora-tadbirlar zarur: jumladan, kredit reyting tizimini takomillashtirish, fintech sektorini qo'llab-quvvatlash, raqamli xizmatlarni ommalashtirish va banklararo sog'lom raqobat muhitini shakllantirish orqali kredit bozorining chuqur isloh qilinishi talab etiladi.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasi kredit bozorida so'nggi yillarda yuz bergan ijobiy o'zgarishlar iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy qo'llab-quvvatlashda muhim omil bo'layotganini ko'rsatmoqda. Kredit portfelining hajman o'sib borayotgani, aholi va biznes subyektlari

tomonidan bank xizmatlariga bo'lgan talabning ortishi kreditlash tizimining barqaror rivojlanayotganidan dalolat beradi. Biroq, ushbu bozor to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun tizimli va institutsional islohotlar talab etiladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, kreditlashda garov va byurokratik talablarning ortiqchiligi, foiz stavkalarining nisbatan yuqoriligi, kredit reyting tizimining zaifligi, raqamli xizmatlarning hududiy nomutanosibligi kabi muammolar mavjud. Bu esa moliyaviy inklyuziya darajasining yetarli emasligi va kredit mahsulotlarining aholining keng qatlamlariga yetib bormayotganini ko'rsatadi.

Shuningdek, kredit bozori ishtirokchilari o'rtasida sog'lom raqobat muhitining yetishmasligi, fintech texnologiyalar bilan integratsiyaning pastligi va mijozlarga yo'naltirilgan yondashuvlarning cheklanganligi bozorda innovatsiyalarni joriy etish jarayonini sustlashtirmoqda. Ilg'or xorijiy tajriba asosida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli kreditlash, kredit reytinglari va onlayn xizmatlar kredit bozorining samaradorligini oshirishda muhim vositalar sifatida xizmat qilmoqda.

Mazkur maqolada ilgari surilgan xulosalar O'zbekistonda kredit bozorini yanada rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarda kompleks choralarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi: foiz siyosatini optimallashtirish, kredit infratuzilmasini raqamlashtirish, moliyaviy savodxonlikni oshirish, banklararo raqobatni kuchaytirish va fintech ekotizimini rivojlantirish.

Ushbu choralar orqali kredit bozorining barqaror, inklyuziv va innovatsion rivojlanishini ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Central Bank of Uzbekistan (2024) *Annual Statistical Bulletin*. Tashkent: CBU.
2. World Bank (2023) *Enhancing Financial Access in Central Asia*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
3. IMF (2023) *Uzbekistan Financial System Stability Review*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
4. Karimov, F. (2022) 'O'zbekistonda tijorat banklari kredit siyosatining evolyutsiyasi', *Moliyaviy Tadqiqotlar Jurnali*, 6(2), pp. 23–31.
5. Rahmatov, S. (2023) 'Raqamli texnologiyalar va bank kreditlash amaliyoti', *Innovatsion Iqtisodiyot*, 9(1), pp. 44–51.
6. Asian Development Bank (2022) *Credit Market Modernization in Central Asia*. Manila: ADB.
7. OECD (2022) *Fintech and the Transformation of Credit Markets*. Paris: OECD Publishing.
8. Xu, Y. and Zhang, H. (2021) 'Digital Credit and Financial Inclusion in China', *China Economic Review*, 65, pp. 101–112.
9. Polatov, D. (2021) 'Bank xizmatlarini raqamlashtirish va kredit bozorining rivojlanishi', *Bank ishi va moliya*, 3(2), pp. 12–18.
10. State Statistics Committee of Uzbekistan (2023) *Statistical Yearbook of Uzbekistan 2022*. Tashkent: Goskomstat.

11. Ghosh, S. (2020) 'Financial Development and Access to Credit in Emerging Markets', *Journal of Banking Regulation*, 21(4), pp. 311–324.
12. Azizov, A. (2021) 'Mamlakatimizda kredit reyting tizimini takomillashtirish yo'llari', *Moliyaviy barqarorlik*, 4(3), pp. 19–25.
13. Mishkin, F. (2018) *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 12th ed. New York: Pearson.
14. Schumpeter, J. (1934) *The Theory of Economic Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
15. Kakabadse, N. and Kakabadse, A. (2017) 'Credit Risk Management in Competitive Banking Environments', *Global Finance Journal*, 33, pp. 22–35.
16. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2022) *Uzbekistan Diagnostic Report: Financial Sector Assessment*. London: EBRD.
17. Ganieva, M. (2022) 'Moliyaviy inklyuziya va bank xizmatlariga kirish imkoniyati', *Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, 7(4), pp. 36–42.